

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ID 14320 у Національній академії
сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного
79012, м. Львів, вул. Героїв Майдану, 32

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
КУЗНЕЦОВА МИХАЙЛА ОЛЕКСІЙОВИЧА
«Воєнні операції на Харківському напрямку у травні 1942 року»,
подану на здобуття ступня доктора філософії
за спеціальністю 032 – Історія та археологія
Гуманітарні науки

Друга світова війна стала наймасштабнішим воєнним конфліктом в історії людства. Її наслідки зумовили глибокі трансформації у політичному, економічному та культурному поступі світу у середині – другій половині ХХ століття, а деякі уроки цієї війни залишаються невивченими до сьогодні. Промовистим і больчим прикладом останнього може бути агресія Російської Федерації проти України, коли країна-агресор знехтувала принципом «ніколи знову», поставивши на порядок денний європейської та світової політики гасло «можемо повторити». Однією з глибинних причин такої поведінки правлячої верхівки сусідньої держави поряд із за давними імперськими амбіціями, риторикою спрямованою на нівелювання української державності та приниження українського народу, є культ «победобесія», в основі якого лежить приватизація перемоги 1945 року, міфологізація історії Другої світової війни та ролі СРСР / Росії у розгромі Німеччини та її союзників. Саме невивчені уроки війни привели до затяжної сучасної російсько-української війни та малоефективних дій ООН, Ради безпеки ООН, держав-гарантів територіальної цілісності України, лідери яких підписалися під Будапештським меморандумом 1994 року. З огляду на це, історія Другої світової війни та окремих її періодів і епізодів нині потребує не просто переосмислення, а й ґрунтовних та глибоких досліджень.

Дисертація Кузнєцова Михайла Олексійовича присвячена комплексному аналізу причин, перебігу та наслідків воєнних дій під час Харківської наступальної операції 12–16 травня та німецької контрнаступальної операції «Фрідерікус-Південь» 17–28 травня 1942 року, що дозволяє не лише розставити науково неупереджені акценти в межах

обраної для вичення проблематики, а й сформувані наукове підґрунтя для напрацювання управлінських рішень командуванням різних ланок Збройних Сил України на полі бою нині.

Актуальність запропонованого дисертаційного дослідження визначається тим, що ряд важливих питань, пов'язаних з перебігом бойових дій на Харківському напрямку в травня 1942 року в українській історичній науці та воєнно-історичних студіях й досі залишаються недостатньо вивченими та значною мірою залежними від інтерпретацій цих подій, напрацьованих в радянський та ранній пострадянський час, коли осмислення теми залежало від доступності історичних джерел накопичених у СРСР при повній недоступності відповідних первинних документів зосереджених в архівосховищах європейських країн та США. Окрім того, актуальності обраній проблемі додає і необхідність узагальнення досвіду, здобутого супротивниками у травні 1942 року під Харковом та можливості його використання у сучасних реаліях протистояння ЗСУ російській агресії. Отож, вибір теми дисертаційного дослідження є доречним та вагомим з погляду наукових та практичних потреб.

Аналіз дисертації засвідчує, що автор ґрунтовно опрацював історіографічний кейс проблеми. У роботі враховані напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників, що дозволило всебічно підійти до аналізу вузлових та найбільш дискусійних аспектів радянсько-німецького протистояння на Харківському напрямку в травні 1942 року. Дослідником аргументовано доведено, що попри значну кількість наукових та науково-популярних розвідок дотичних до теми дисертації, ключові аспекти обраної теми не отримали глибокого та неупередженого воєнно-історичного осмислення.

Глибокий аналіз історіографії проблеми дозволив автору дисертації виважено підійти до формулювання об'єкту й предмету дослідження, мети роботи та її ключових завдань. Визначені здобувачем об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження не викликають заперечень. Ці структурні компоненти роботи логічно узгоджені та орієнтовані на всебічне осягнення обраної дослідницької проблеми.

У роботі коректно використано методологічні принципи, загальнонаукові та спеціально-історичні методи дослідження, що дозволило розглянути досліджувані процеси у динаміці та взаємозв'язку з політичними, воєнно-стратегічними та економічними чинниками. На наш погляд, застосування методичного інструментарію є достатнім для досягнення задекларованої мети та розв'язання поставлених завдань.

Наукова новизна отриманих результатів очевидна та полягає у тому, що до наукового обігу введено раніше неопубліковані документи і матеріали; поглиблено розвиток історіографії обраної проблематики; уточнено воєнно-політичну, воєнно-стратегічну та соціально-політичну ситуацію на Східному фронті навесні 1942 року; уточнено хід німецько-радянського протистояння під Харковом у травні 1942 року; досліджено вплив операцій супротивників на Харківському напрямку на подальший розвиток воєнного мистецтва та проведено історичні паралелі між протистоянням РСЧА і Вермахту у 1942 році та протистоянням Збройних Сил України і російських окупантів у 2022 році на Харківському напрямку. Вище окреслене засвідчує, що М. О. Кузнєцов зробив власний науковий внесок в розвиток історіографії проблеми та в розвиток вітчизняної воєнно-історичної науки.

Здобувач опрацював значний масив наукових праць, аналітичних матеріалів і джерел – архівних та опублікованих. Зокрема, автор використав матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Галузевого державного архіву Міністерства оборони України, Архіва Національного музею історії України у Другій світовій війні, Державного архіву Львівської області, Державного архіву Харківської області, Федерального архіву Німеччини, Національного воєнного архіву Румунії, Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації, Центрального архіву Федеральної служби безпеки Російської Федерації, Російського державного воєнного архіву.

Теоретичні положення та висновки роботи базуються на комплексній аналітиці досліджуваних подій, послідовній аргументації дискусійних аспектів теми та чіткій узгодженості поставлених завдань та напрацьованих висновків.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження представлені в 17 наукових працях: одній статті у виданні, що включене до переліку наукових фахових видань України категорії «А» та індексується міжнародною наукометричною базою Web of Science; трьох статтях у виданнях, що включені до переліку наукових фахових видань категорії «Б»; тринадцяти тезах наукових конференцій і семінарів, що додатково розкривають тему дисертації. Останнє засвідчує більш ніж належний рівень апробації теоретичних положень і висновків дисертації на наукових форумах.

Структура дисертаційного твору логічна, послідовна та відповідає меті й завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів

поділених на підпункти, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

У вступі обгрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано дослідницькі завдання, вказано хронологічні рамки та представлено методологічну основу роботи, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Знаково, що робота виконана на кафедрі гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії сухопутних військ імені Гетьмана Петра Сагадчного (у межах науково-дослідної роботи за шифром «Сприяння», державний реєстраційний номер 0123U101475).

Основна частина роботи має чітку логіку викладу матеріалу – від передумов проведення наступальних операцій військ Південно-Західного напрямку та групи армій «Південь» до перебігу бойових дій на Харківському напрямку у травні 1942 року. Автором ґрунтовно проаналізовані оперативно-стратегічна та суспільно-політична обстановка на південній ділянці Східного фронту напередодні весняної кампанії 1942 року; окреслено плани та охарактеризовано ресурсні можливості супротивників щодо розгортання бойових дій навесні 1942 року; детально реконструйовано наступальну операцію Південно-Західного фронту (12–16 травня 1942 року) та контранступальну операцію супротивника під назвою «Фредерікус-Південь» (17–28 травня 1942 року) та їхні воєнно-історичні уроки; порівняльний аналіз контранступальної операції «Фредерікус-Південь» 1942 року та Слобожанської наступальної операції Сил оборони України 2022 року. Усі структурні елементи основної частини роботи закінчуються проміжними та прикінцевими висновками.

Висновки до розділів та загальні результати дослідження, що виносяться на захист, аналітичні, лаконічні, обгрунтовані, виважені, науково нові та не викликають принципових заперечень.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження визначається можливістю їхнього використання у воєнно-науковій та освітній діяльності.

Дисертація справляє враження цілісної, логічної і чітко структурованої наукової праці з повним розкриттям теми дослідження. Структура та обсяг роботи відповідають вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертаційне дослідження вибудоване на належному науковому рівні з дотриманням загальних вимог до мови та стилю наукової праці.

Текст роботи викладений послідовно з дотриманням фахової термінології, точності формулювань та логіки викладу матеріалу. Автор коректно оперує воєнно-науковими поняттями «операція», «наступальна операція», «контрнаступальна операція», «оборонні дії». Оформлення роботи, у тому числі й списку використаних джерел та літератури, в цілому відповідає вимогам до кваліфікаційних наукових праць.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, висловимо й окремі зауваження та побажання:

1. Варто було б конкретизувати хронологічні межі дисертаційного дослідження, а саме початкових і кінцевих дат, аби це були не місяці, а місяці з конкретними датами;

2. Історіографічний огляд досліджуваної проблематики варто було б подати за хронологічним принципом, тим самим показати еволюцію представлення воєнно-історичних подій на Харківському напрямку у травні 1942 року в радянській, зарубіжній та сучасній українській історіографії. У такому випадку характеристика вітчизняної історіографії проблеми наприкінці підпункту ще більше посилює актуальність висновку про фрагментарність дослідження теми. Радянську історіографію проблеми можна було б посилити оглядом радянських закритих (секретних) видань з історії війни;

3. В огляді мемуарних джерел варто було б посилити акценти стосовно джерельного потенціалу мемуарної літератури;

4. Варто було б ширше охарактеризувати уроки, які Червоній армії дав Вермахт у ході протистояння на Харківському напрямку у травні 1942 року. У роботі ж більше йдеться про досвід, який РСЧА здобула на власних прорахунках.

Зазначені зауваження / побажання мають на меті подальше вдосконалення результатів дослідження, не носять принципового характеру та не применшують загального високого рівня представленої до захисту дисертації. Напрацьовані автором результати є вагомим внеском у розвиток вітчизняної історичної та воєнно-історичної науки та можуть бути розширені у подальших наукових розвідках.

Подана на опонування дисертація М. О. Кузнєцова визначається науковою новизною, є самостійним та оригінальним науковим дослідженням, виконаним на високому науково-теоретичному рівні. Визначена автором мета досягнута, а сформульовані завдання виконані. Дисертаційна робота є завершеною працею, а її науково обґрунтовані положення, узагальнення та висновки збагачують важливу та мало досліджену проблему.

Викладене вище свідчить, що дисертаційне дослідження «Воєнні операції на Харківському напрямку у травні 1942 року» відповідає кваліфікаційним вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор Михайло Олексійович Кузнецов заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія. Гуманітарні науки.

Офіційний опонент
Доцент кафедри історії України
та всесвітньої історії
Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка,
кандидат історичних наук, доцент

Олександр ЧОРНИЙ

